

HERDEM YEŞİL MEŞELERİN TÜRKÇE ADLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ünal Akkemik^{1*}, Orhan Sevgi², Hatice Yılmaz³, Ece Sevgi⁴ ve O. Yalçın Yılmaz⁵

¹ORCID ID: 0000-0003-2099-5589

²ORCID ID: 0000-0002-9706-9973

³ORCID ID: 0000-0002-4614-9447

⁴ORCID ID: 0000-0002-8247-5178

⁵ORCID ID: 0000-0003-4711-8543

¹İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi Orman Botaniği Anabilim Dalı, Bahçeköy-İstanbul

²İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi Toprak İlmi ve Ekoloji Anabilim Dalı, Bahçeköy-İstanbul

³İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Ormanlık Meslek Yüksekokulu, Bahçeköy-İstanbul

⁴Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Fatih-İstanbul.

⁵İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi Ölçme Bilgisi ve Kadastro Anabilim Dalı, Bahçeköy-İstanbul

*) ilet: uakkemik@istanbul.edu.tr

Özet

Türkiye’de üç herdem yeşil meşe türü [pırnal meşesi (*Quercus ilex* L.), kermes meşesi (*Quercus coccifera* L.) ve boz pırnal (*Quercus auchoeri* Jaub. & Spach)] doğal yetişmektedir. Bu türlerin adları bilimsel kaynaklar ve geleneksel kullanımda yer yer önemli farklılıklar içermektedir. Makalenin amacı, Türkiye’deki herdem yeşil meşelerin bilimsel kaynaklar ve halk arasındaki adlarının bir değerlendirmesini yapmak ve bu türlerin Türkçe adlarının kullanımına yönelik ortak bir dil geliştirme adına öneriler sunmaktır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde, *Quercus ilex* için “çakpelit ve kaba pırnal/kaba piynar”, *Quercus coccifera* için “dikenli pırnal/piynar” ya da “kara pırnal/piynar” ve *Quercus auchoeri* için de “boz pırnal/ piynar” adlarının, türlerin Türkçe adları olarak kullanılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Quercus ilex*, *Quercus coccifera*, *Quercus auchoeri*, pırnal, piynar, çakpelit, boz pırnal, kara pırnal, kaba pırnal

AN EVALUATION ON THE TURKISH NAMES OF THE EVERGREEN OAKS IN TURKEY

Abstract

Three evergreen oak species [Holm oak (*Quercus ilex* L.), Kermes oak (*Quercus coccifera* L.) and Boz pırnal oak (*Quercus auchoeri* Jaub. & Spach)] grow naturally in Turkey. Regarding with their Turkish names, important differences were recognized in scientific literature and traditional use. The purpose of the paper is to discuss the Turkish names of the evergreen oak species in the scientific literature and public, and to offer suggestions for the development of a common language for the use of Turkish names of these species. In this context, Turkish names “çakpelit” and “kaba pırnal/piynar” for *Quercus ilex*, “dikenli pırnal/piynar” or “kara pırnal/kara piynar” for *Quercus coccifera* and “boz pırnal” for *Quercus auchoeri* should also be used as the Turkish names for these oak species.

Keywords: *Quercus ilex*, *Quercus coccifera*, *Quercus auchoeri*, pırnal, piynar, çakpelit, boz pırnal, kaba pırnal, kara pırnal, kermes oak, holm oak

Giriş

Bitki adları; doğrudan bitki-insan ilişkileri, insanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçlarına göre verilmiştir. Adların verilmesinde öncelikli olarak ya bitkinin bir özelliği ya da bitkinin kullanımı öne çıkmıştır. Örneğin; kokar ardıç (*Juniperus foetidissima* Willd.), diken ardıç (*Juniperus oxycedrus* L.), karaçam (*Pinus nigra* subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe), acı yavşan (*Artemisia absinthium* L.), boz pırnal (*Quercus aucheri*) gibi bitkinin bir özelliğini taşıyan çok sayıda ad bulunmaktadır. Bunun yanında, basur otu (*Teucrium chamaedrys* L.), sakız ağacı (*Pistacia lentiscus* L.), kökboya (*Rubia tinctorum* L.), oğul otu (*Melissa officinalis* L.), süpürge çalısı (*Erica arborea* L.), şemsiye otu (*Petasites hybridus* (L.) G. Gaertn., B.Mey.& Scherb.) gibi adlar da verilmiştir (Baytop, 2007; Tuzlacı, 2011).

Bitki adlarında, farklı kültürlerin de etkileşimi yaygındır. Örneğin Türkçede olmayan fakat kökeni Farsça, Arapça, Yunanca gibi bölgede kullanılmış dillerden kalan bitki adları da bulunmakta olup günümüzde halen halk arasında kullanılmaktadır. Alıç (Farsça), bakla (Arapça) ve defne (Rumca) bu adlara örnek olarak verilebilir¹.

Meşe *Quercus* L. cinsine verilen genel bir addir. Ülkemizde bu cinsin 17 türü ve 23 taksonu bulunmaktadır. Bunlardan *Q. aucheri*, *Q. coccifera* ve *Q. ilex* herdem yeşil meşe türleridir. *Q. coccifera* türü Türkiye'de diğer iki türe göre çok geniş bir yayılış alanına sahiptir (Yılmaz, 2014). Kermes meşesi Tekirdağ, Çanakkale, İstanbul, Bursa, Zonguldak, Tokat, Giresun, İzmir, Uşak, Konya, Aydın, Isparta, İçel, Gaziantep, Denizli'de maki, frigiana vejetasyonları ile kızılçam ve fıstıkçami ormanlarında deniz seviyesinden 1500 m'ye kadar yayılış göstermektedir (Hedge ve Yaltırık, 1982).

Geniş bir yayılış gösteren *Q. coccifera* türünün halk arasında kullanımının da çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Özellikle gıda (insan, hayvan), tıbbi, yakacak ve eşya yapımı gibi farklı kullanımları olduğu ve bu kullanımların bölgelere göre değişiklik gösterdiği yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Hatay ve Kahramanmaraş'ta pelit (palamut) sıcak küle gömülerek pişirilir ve yenir (İlçim ve Varol, 1996). Akseki (Antalya), Balıkesir ve İzmir'de türün yaprak ve meyveleri hayvan yemi olarak kullanılır (Satıl ve ark., 2008; Duran, 1998). Manisa'da türün köklerinin sıcak suda demlenerek yaraları iyileştirmek için kullanıldığı bildirilmiştir (Uğurlu ve Seçmen, 2008; Uğulu, 2011). Eğirdir (Isparta)'de kök kabukları kaynatılarak yanık tedavisi, kök ve dallar

kaynatılarak diyabet tedavisi için kullanılır (Tuzlacı ve Erol, 1999). Kışlak (Yayladağı-Hatay) ve Adana'da ise türün tohumlarının diyabet için kullanıldığı belirlenmiştir (Keskin ve Alınar, 2002; Güneş ve ark., 2017). Koçarlı (Aydın)'da türün tohumu hemoroit tedavisi, dalları ishal tedavisi, kökleri ise hemoroit tedavisi ve böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Tuzlacı ve Sadıkoğlu, 2007). Adana'da ise sadece tohumların hemoroit tedavisinde kullanıldığı belirlenmiştir (Güneş ve ark., 2017). Son yıllarda yapılan bazı çalışmalar ile *Q. coccifera* türünün antioksidan ve nöroprotektif etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Genç ve ark., 2012; Şenol ve ark., 2018). Bodrum, Bozcaada (Çanakkale), Geyve (Sakarya), Denizli, Havran ve Burhaniye'de (Balıkesir) yakacak olarak kullanımı oldukça yaygındır (Ertuğ, 2004; Emre Bulut ve Tuzlacı, 2006; Koyuncu ve ark., 2009; Kargıoğlu ve ark., 2010; Polat ve Satıl, 2010). Ayrıca Akseki (Antalya)'da türün gövdesinin kazma, kürek ve balta sapı yapımında kullanıldığı bildirilmiştir (Duran, 1998).

Türkiye ve Ege adaları için endemik bir tür olan *Q. aucheri* türünün Aydın, Muğla ve Antalya'da maki vejetasyonu içinde 0-400 m arasında yayılış bulunmaktadır (Yaltırık, 1984; Yılmaz, 2014). Bodrum yöresinde bu türün halk arasında bir çeşit deri hastalığı olan temriye tedavisinde kullanıldığı bildirilmiştir (Ertuğ, 2002).

Q. ilex türü dünyada tüm Akdeniz, Ege ve kısmen de Karadeniz Bölgesi'nin bir türü olmasına karşın en fazla yayılışını ve asıl orman örtüsünü Batı Akdeniz Havzasında kurmaktadır (Barbero ve ark., 1992). Bu tür ülkemizde Çanakkale, İstanbul, Zonguldak, Sinop, Kuşadası'nda 450 m'ye kadar yayılış göstermektedir (Yılmaz, 2014). İncelenen kaynaklarda halk arasında bir kullanımı olduğuna rastlanılmamıştır.

Q. ilex türünün Türkiye'deki yayılışı, vejetasyon yapısı, ağaç gelişiminin saptanması ve farklı yetişme ortamı koşullarıyla ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen TÜBİTAK-TOVAG 117O982 nolu proje kapsamında yapılan arazi (Sinop, Zonguldak, Adapazarı, İstanbul, Aydın ve Muğla) çalışmalarımız sonucunda, "kermes meşesi" adının halk arasında kullanılmadığı ve herdem yeşil meşe türlerinin yöresel adlarında farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Ayrıca *Q. ilex* türünün bilimsel kaynaklarda yer almayan yöresel adlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda makalenin amacı, ülkemizde doğal yetişen herdem yeşil meşe türlerinin Türkçe adlarının bilimsel kaynaklar ve arazi çalışmaları kapsamında değerlendirilmesi, bölgesel farklılıkların belirlenmesi ve öneriler sunulmasıdır.

¹ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi: 12.02.2018)

Türkiye'nin Herdem Yeşil Meşeleri

Türkiye'de *Q. ilex*, *Q. coccifera* ve *Q. aucheri* olmak üzere üç herdem yeşil meşe türü doğal yetişmekte olup bunların farkları ve tanıma özellikleri aşağıdaki tanı anahtarında (Yaltırık, 1984; Yılmaz, 2014) verilmiştir:

1. Olgun yaprakların alt ve üst yüzleri çıplak; kenarları çoğunlukla dikenli dişli; meyve olgunlaşması 2. yılda olur; kadeh pullarının uç kısımları çıkıntılı ve batıcıdır (Şekil 1) ***Q.coccifera***

1. Olgun yaprakların alt yüzleri keçe gibi, sık tüylü; tam kenarlı veya dikenli-dişlidir; kadeh pulları birbiri üzerine yatmıştır, çıkıntılı değildir.

2. Meyve olgunlaşması 2. yılda olur; kadeh 25 mm çapında; yaprak alt yüzü-boz, mum tabakası ile karışık tüylü; yaprak sapları kısa (1-4 mm); meyveleri (palamut) tatlıdır (Şekil 2)..... ***Q.aucheri***

2. Meyve olgunlaşması 1. yılda olur; kadeh 15 mm çapında; yaprakların alt yüzü mumlu değil, fakat keçe gibi tüylü; yaprak sapları uzunca (5-15 mm), palamut tatlı değildir (Şekil 3)..... ***Q.ilex***

Çalışmamıza konu olan ülkemizde doğal yetişen üç herdem yeşil meşe türü morfolojik özelliklerine göre birbirinden kolaylıkla ayrılmaktadır (Şekil 1-3). Arazi çalışmalarının yapıldığı yörelerde halkın da türlerin birbirinden ayrılmasında zorlanmadığı gözlenmiştir. Bu ayrımın bilinçli olarak yapılması türlere verilen Türkçe adların güvenilirliğini artırmaktadır.

Şekil 1. *Quercus coccifera* türünün yapraklı ve meyveli sürgünü

Şekil 2. *Quercus aucheri* türünün yapraklı ve meyveli sürgünü

Şekil 3. *Quercus ilex* türünün yapraklı ve meyveli sürgünü

Veri Toplama ve Değerlendirme

Çalışmanın verisi; TÜBİTAK 117O982 nolu proje kapsamında yapılan arazi çalışmalarında toplanmıştır. Arazi çalışmalarında, herdem yeşil meşelere halk tarafından verilen adlarla kaynaklarda geçen adlar arasında yer yer farklılıklar olduğu görülmüş ve bunun üzerine herdem yeşil meşe adlarının kullanımına ilişkin de veriler toplanmıştır.

Arazi çalışmalarında; Karadeniz Kıyı Şeridi, İstanbul, Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi'nin bir bölümünde herdem yeşil meşelerin yoğun yayılış gösterdiği yörelerden Sinop, Zonguldak, İstanbul, Muğla ve İzmir'de yaşayanlara bu türlere verdiği adlar sorularak kayıtlar alınmıştır. Daha sonra "etnobotanik, geleneksel kullanım, tıbbi kullanım vb" anahtar kelimeler kulla-

nılarak kaynak taramaları yapılmıştır. Türkiye'nin farklı yörelerinde bitkilerin kullanımlarını tespit etmek için yapılan makalelerden *Q. ilex*, *Q. coccifera* ve *Q. aucheri* türleri ile ilgili ad bilgisi olan çalışmalar seçilmiştir. Söz konusu bu türlere karşılık kullanılan adlar, seçilen çalışmalar ve Türkçe bitki adları ve Derleme sözlükleri taranarak belirlenmiştir. Böylece geleneksel adlandırma sistematığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Halk tarafından da morfolojik özelliklerine göre birbirinden kolaylıkla ayırt edilen söz konusu bu üç herdem yeşil meşe türüne ilişkin çeşitli kaynaklarda farklı Türkçe adlar verilmiştir. Bu adlar aşağıda ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Quercus aucheri türüne verilen Türkçe adlar

Kadem (2015)'de *Q. aucheri* için Türkçe ad olarak "boz pırnal meşesi" kullanmış, yöresel ad olarak ise "pırnal" kelimesinin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu tür Bodrum yöresinde halk arasında pınar/ kara pınar/ piynar olarak bilinmektedir (Ertuğ, 2002). Tuzlacı (2011)'de *Q. aucheri* türü için kullanılan yöresel adlar; ak pınar, boz piynar, boz pınar, kaba pınar, pelit, pınar, piynar, uslu pınar (Muğla) olarak belirtilmiştir. Baytop (2007)'de aynı tür için boz pırnal adı kullanılmaktadır.

Herdem yeşil meşe türleri içerisinde yayılışı sadece Güneybatı Anadolu'da bulunan (Yaltırık, 1988; Yılmaz, 2014) *Q. aucheri* türünün Türkçe adı pırnal/ piynar kelimesini de içeren "boz pırnal/boz piynar" şeklinde kullanılmaktadır.

Quercus coccifera türüne verilen Türkçe adlar

Q. coccifera türü için bazı kaynaklarda Türkçe ad olarak "kermes meşesi" kullanımına rastlanılmıştır (Kayacık, 1981; Yaltırık, 1984; Baytop, 2007; Koyuncu ve ark., 2009; Yılmaz, 2014; Kadem, 2015). Bu tür ülkemizdeki en yaygın meşe türlerinden biri olmasına karşın halk tarafından "kermes meşesi" adı ile bilinmemektedir. İngilizce adı "kermes oak" olan türün bu adı Türkçe değil İngilizceden hem yazılışı hem okunuşu ile alınan bir adlandırmadır. "kermes" kırmızıböceği dişi, "kermes oak" kırmızı meşesi, kırmızı-böceğinin üzerinde beslendiği bir meşe türü (*Quercus coccifera*) anlamına gelmektedir (Redhouse, 1979). Bu meşe türü, üzerinde gelişen bir böcekten (*Kermococcus vermilio* Leonardi, 1918 güncel kullanılan ismi: *Kermes vermilio* Planchon) kırmızı renkli bir boya üretilmektedir (Ahmed, 2009; Deveoğlu ve Karadağ, 2011; Yıldırım, 2015). Bitki adının Latince epiteti de bu böceğin adından gelmektedir. Latince "*coccum*" (Simpson, 2000) Yunanca

"κόκκος" olan bu kelime "kermes böceği", "-fera" da "taşıyan" anlamındadır (Stearn, 1991). Böylece her iki kelimenin birleşiminden üretilen "*coccifera*" epiteti, "kermes böceğini taşıyan" anlamındadır.

Bedevian (1936) *Q. coccifera* türü için "kırmızı meşesi" adını kullanmıştır. Bazı kaynaklarda da kermes meşesi (Günel, 1986), taş meşesi (Kasaplıgil, 1981; Menitsky, 2005; Yılmaz, 2014), kızıl meşe (Baytop, 2007), çaltı (Sevgi ve ark., 2018) adlarının da kullanıldığı belirlenmiştir. Kadem (2015), tür için Türkçe ad olarak "kermes meşesi", yöresel ad olarak "pırnar, piynar" adının kullanıldığını belirtmiştir.

Kermes kelimesi, İngilizceden doğrudan çevrilmiş olduğu halde Türkçe bir kelimeye benzemesi itibarıyla Türkçe zannedilerek kullanılmaya devam edilmesi yüksek bir olasılıktır. Buna karşın bu türün Anadolu'daki en yaygın adı "pırnal/ piynar/ kara piynar"dır.

Bitkilerin yöresel kullanımlarını inceleyen çalışmalara dayanarak hazırlanan "Türkiye Bitkileri Sözlüğü" adlı eserde *Q. coccifera* türü için ülkemizin farklı bölgelerinde çok çeşitli yöresel adların kullanıldığı kaydedilmiştir. Bu adlar; gökçe ağaç (Amasya), pınar (Antalya), bodur ağaç, dikenli pınar, pelit, pınar (Aydın), dikenli pınar, dikenli pırnar, dikenli piynar, pırnar (Çanakkale), dikenli pınar, ilme, meşe, pelit, piynar (Denizli), pelit (Hatay), pırnal, pırnal çalısı (Isparta), bildircin, kesme, kesme ağacı (Kahramanmaraş), çıtır meşe, çıtır, dikenli çalı, dikenli pınar, kara piynar, pınar, piynar (Manisa), pelit, pınar, pınar (Mersin), çıtır, deli pınar, kara çıtır, kızıl çıtır, kızıl piynar, kızıl pınar, kızılca pınar, pelit çıtır, pınar, pınar çalısı, piynar (Muğla), meşe (Sakarya) olarak kullanılmıştır (Tuzlacı, 2011). Yöresel adlandırmada pırnal/pınar/pınar kelimesi genel ad olarak kullanılmış, bazı adlar ise daha da ayrıntılandırılarak ikili kullanılmıştır. Bu kullanımlar ise; dikenli pırnal, kızıl piynar, kara pınar şeklindedir.

Quercus ilex türüne verilen Türkçe adlar

Q. ilex türünün adı Bedevian (1936)'da palamud ağacı, pınar ağacı, sindian ağacı olarak geçmektedir (Bedevian, 1936). Bazı kaynaklarda bu türe "pırnal meşesi" adının verildiğine rastlanmaktadır (Gökmen, 1970; Kayacık, 1981; Yaltırık 1988; Yılmaz, 2014). Bu tür için Tuzlacı (2011)'de kullanılan yöresel adlar; il belirtmeden meşe ve pırnal meşesi, Şırnak'ta mazi, Aydın'da pınar'dır. Şırnak'ta yayılış göstermediği bilinen bu tür için yayılış kaydı ile verilen literatürdeki örnek teşhisinin tarafımızdan yörede denetlemesi yapılamadığından değerlendirilememiştir. Bu ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Bir başka sözlükte; çalı meşesi, karagan, pırnal meşesi ve pınar adlarının kullanıldığı

görülmektedir (Baytop, 2007). Kadem (2015) de *Q. ilex* için Türkçe adı olarak "pırnal meşesi" kullanmış, yöresel ad olarak "pıynar" kelimesinin kullanıldığı belirtilmiştir.

Ülkemizdeki genel yayılışı oldukça sınırlı olan bu türün yayılış alanlarında yaptığımız arazi çalışmalarında halk arasında "pırnal meşesi" olarak bilinmediği gözlemlenmiştir. Genellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında "piynar" olarak adlandırılan herdem yeşil meşelerden en fazla bilinenler *Q. coccifera* ve *Q. aucheri* olup bunların da ilki "kara piynar" ikincisi de "boz piynar" olarak adlandırılmaktadır. Bununla beraber özellikle *Q. coccifera* genel olarak "piynar" olarak bilinmektedir.

Adapazarı-Zonguldak arasındaki yayılış alanına yapılan arazi çalışmalarında *Q. ilex* türünün "çakpelit" olarak adlandırıldığı görülmüştür. Akçakoca'da bulunan en önemli derelerden biri "Çakpelit deresi" olarak bilinmektedir. Osmanlı kayıtlarından İstanbul Kadılığı Sicillerinde² "büyük çakpelit", "çakpelit çalısı" adı geçmektedir. Bölgede, bu türe verilen "pırnal meşesi" adı bilinmemekte ve Osmanlı döneminden günümüze kadar çakpelit olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Türe ilişkin belirlenen ikinci bir yöresel ad da "kaba piynar"dır. Muğla-Datça civarında bulunan yayılış alanına yakın Sındı köyünde bu türün adının "kaba piynar" olduğu kaynak kişilerce belirtilmiştir. Muğla ve çevresinde, her üç herdem yeşil meşe türünün de adı "piynar" olup özelliklerine göre tür adlarındaki ayrım sıfat kullanılarak yapılmıştır:

- Yapraklarının alt yüzünün yoğun tüylü olmasından dolayı *Quercus aucheri* türüne "boz piynar"
- Yaprakları çıplak ve koyu yeşil olmasından dolayı *Quercus coccifera* türüne "kara piynar"
- Yapraklarının büyük ve yaprak boyunun daha uzun olmasından dolayı da *Quercus ilex* türüne "kaba piynar" adları verilmiştir.

"Pırnal" kelimesi üzerine değerlendirmeler

Floransalı Filippo Afigenti'nin notlarında (1533) da pırnar kelimesi geçmektedir. Söz konusu kaynaktan; pırnar ağacı (*pırnár aghaggi*), pırnal çalısı, pırnal tanesi ifadelerine yer verilmiştir (Adamovic, 2014). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, 17. yy.'da "*keçileri dağlarda pırnar yaprağı yerler*" şeklinde bir açıklama vardır (Çelebi, 2008). Dolayısıyla pırnal kelimesinin yaklaşık 500 yıllık bir kullanımının olduğu görülmektedir.

Burada öne çıkan kelime "pırnal / pırnar" olup kelimenin kökeni Yunancadır ve anlamı da "meşe çalısıdır" (Kubbealtı Lügâtı, 2011). Yani Yunanca "*pumári*" veya "*prinári*" πουρνάρι/πρινάρι sözcüğünden alınıdır. Pırnal (pırnar) kömürü: Bu çalıdan elde edilen makbul kömür (Kubbealtı Lügâtı, 2011).

Yöresel bitki adlarının derlendiği önemli kaynakların başında olan Derleme Sözlüğünde ise pırnal kelimesinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu kayıtlar:

- "**geris**" pırnal ve çalılarla kaplı yer, çalılık. (Gölkonak Sarkikaraağaç -Isp.),
- "**gerpelit**" pırnal mesesi. (Beyşehir, Köseleli Ermenek -Konya; Anamur -Mersin),
- "**karagan**" (II) pırnal ağacının odunu. (Özburun Bolvadin -Afyon),
- "**kesme**" (VIII) 1. Bir çeşit pırnal ağacı. (Gazi; Mut Mersin; Muğla),
- "**kırtık**" (IV) Kısa ağaçlı orman, pırnallık. (Abalar -Edirne),
- "**piynar** [pınar -2, pınar]" Yaprakları dikenli bir çeşit meşe, pırnal. (Çandır Sütçüler, Gelendost -Isparta; Yukarıseyit Çal, Honaz köyleri -Denizli; Bozdoğan -Aydın; Sarısığırlı Kula-Manisa; Yeniköy Susurluk -Balıkesir; Ermenek -Konya; -Adana; Mut köyleri, Mersin; Gazipaşa -Antalya; Bodrum, Milas -Muğla),
- "**zıbirga**" pırnal odunu. (Pınar Milas -Muğla),
- "**kesme**" Yaprakları dikensiz, pırnala benzeyen bir çeşit ağaç. (Uzuncaburç Silifke -Mersin),
- "**pilit**" (I) Meşe ve pırnal meyvesi. (Pınarlıbelen Bodrum -Muğla),
- "**piynar**" Bir çeşit meşe, pırnal. (Uzuncaburç Silifke -Mersin),
- "**tavsanak**" pırnal. (-Uşak) şeklindedir.

Dolayısıyla pırnal kelimesi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler karşılaştırıldığında pırnal kelimesinin sadece *Quercus ilex* için değil, aynı zamanda *Q. aucheri* ve *Q. coccifera* için de kullanıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, "pırnal", "çalı görünümlü herdem yeşil meşe" anlamında olup Batı Anadolu'da pırnal/pıynar kelimesi, genel olarak çalı görünümünde olan herdem yeşil meşelerin tamamı için kullanılmış, Eski Yunancadan günümüze kadar gelerek Türkçede de yerleşmiştir.

Diğer yandan "pırnal" kelimesi ülkemizde üç ayrı yerde (Ahmediye Mahallesi, Üsküdar-İstanbul; Hamdibey Mahallesi, Ayvacık-Çanakkale ve Ölüdeniz Mahallesi, Fethiye-Muğla) "Pırnal Sokağı" adıyla sokak ismi olarak kullanılmaktadır. İstanbul-Üsküdar'da

²<http://www.kadisicileri.org/arascl/ayrmetin.php?idno=846>
(Erişim tarihi: 10 Aralık 2018)

bulunan Pırnal Sokak adını burada bulunan Malatyalı İsmail Ağa Hamamı'nın külhanını ısıtmak için kullanılan ve hızla tutuşan "pırnal" adlı çalıdan almaktadır (Anonim, 2013).

Sonuç ve Öneriler

Arazi çalışmalarında çeşitli yörelerde ve bilimsel metinlerde kullanılan adlar değerlendirmeye konu edildiğinde Türkiye'de doğal yetişen herdem yeşil meşelerin adları ile ilgili aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Kermes meşesi adının kaynaklara göre *Q. coccifera* türü için kullanıldığı bilinmesine rağmen halk arasında bu ismin aynı tür için kullanımına rastlanmamıştır. Bu gözlemler daha önce yapılan etnobotanik çalışmalarını destekler niteliktedir. Dolayısıyla *Q. coccifera* türünün Türkçe adı olarak kermes meşesi yerine halk arasında yaygın kullanıldığı belirlenen aşağıdaki adların (Tablo 1) kullanılması daha uygun olacaktır.

Tablo 1: Herdem Yeşil Meşelerin Türkçe Adlarına İlişkin Mevcut Durum ve Öneriler

Pırnallar			
Yaygın Kullanım ve Önerilen	Kaba pırnal (<i>Quercus ilex</i>)	Kara pırnal, Dikenli pırnal (<i>Quercus coccifera</i>)	Boz pırnal (<i>Quercus aucheri</i>)
Eşadlar	Pırnal meşesi, Çakpelit, Kaba piynar	Pırnal, Piynar, Kara piynar, Kermes meşesi, Kızıl piynar	Boz piynar

Bilimsel metinlerde kullanılan adların mümkün olduğunca türlerin geleneksel adlarından yararlanılarak önerilmesi gereklidir. Çünkü geleneksel adlar hem köken hem de yerel kullanım açısından Türkçe'ye daha uygundur. Dolayısıyla herdem yeşil meşelerin özellikleri ve halk arasındaki yaygınlık ölçütleri esas alınarak yaygın kullanım için adlar önerilmiştir. Ayrıca halk arasında ve bilimsel kaynaklarda sıkça rastlanan adlar ise eş adlar olarak verilmiştir. Bu kapsamda, bitki sistematğine göre üç türle temsil edilen herdem yeşil meşeler yaygın kullanım ve eş adlar şeklinde sınıflandırılmıştır (Tablo 1).

Böylece bilimsel metinlerde kullanılacak Türkçe bitki adlandırılmasının yapılmasına bilimsel bir yaklaşım sunulmuştur. Bu çalışma ile bitki adlandırılmasında bilimsel metinlerde yer alan bitki adları ile halk arasında kullanımı olan yöresel bitki adları arasındaki bağın geliştirilmesine katkı yapılması hedeflenmiştir.

Teşekkür; Bu makale; TÜBİTAK-TOVAG 117O982 nolu proje kapsamında yapılan arazi çalışmalarına dayanarak hazırlanmıştır. Arazi çalışmalarında geleneksel bilgilerini bizlerle paylaşan yöre halklarına proje ekibi olarak teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Ahmed, E.D., 2009. *History of Natural dyes in North Africa "Egypt"*. In (Eds. Thomas Bechtold,, Rita Mussak) Handbook of Natural Colorants. Leopold-Fronzens University, Austria.
- Anonim, 2013. *Üsküdar Sokak İsimleri Tarihiçesi*. Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Adamovic, M., 2014. *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*. Çeviren: Aziz Merhan, 2. Bas., Türk Dil Kurumu Yayınları: 914.
- Barbero, M., Loisel, R., Quezel, P. 1992. Biogeography, ecology and history of Mediterranean Quercus ilex ecosystems. In: (Eds: Romane, F., Terradas, J.) Quercus ilex L. ecosystems: function, dynamics and management. Kluwer Academic Publishers. pp: 19-34.
- Baytop, T., 2007. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, Üçüncü baskı, Ankara.
- Bedevian, A.K., 1936. *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names: In Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish Languages, Including Economic, Medicinal, Poisonous and Ornamental Plants and Common Weeds*. Argus & Papazian Press.
- Çelebi, E., 2008. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa - Bolu - Trabzon - Erzurum - Azerbaycan - Kafkasya - Kırım - Girit*. Hazırlayanlar: Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman, 2008, 2. Baskı, 2. Cilt, 2. Kitap, Yapı Kredi Yayınları: 2203.
- Deveoğlu, O., Karadağ, R., 2011. Genel Bir Bakış: Doğal Boyarmaddeler. *Fen Bilimleri Dergisi*, 23(1), 21-32.

- Duran, A., 1998. Akseki (Antalya) İlçesindeki Bazı Bitkilerin Yerel Adları ve Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 5(1): 77-92.
- Emre Bulut, G., Tuzlacı, E., 2006. An Ethnobotanical Study in Bozcaada (Çanakkale-Turkey), Proceedings of the IVth International Congress of Ethnobotany (ICEB 2005): 581-583.
- Ertuğ, F., 2002. Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler, Başer K.H.C., Kırmır N., (Eds.), 29-31 Mayıs, Eskişehir.
- Ertuğ, F., 2004. Wild Edible Plants of The Bodrum Area (Muğla, Turkey). *Türk J. Bot.*, 24: 161-174.
- Genç, Y., Yüzbaşıoğlu, M., Harput, ÜŞ., Kuruüzüm-Uz, A., 2012. Antioxidant Activity And Total Phenolic Content of *Quercus coccifera* L. *FABAD Journal of Pharmaceutical Sciences*, 37: 17-22.
- Gökmen, 1970. *Angiosperm Kapalı Tobumlular*. Orman Genel Müdürlüğü, Yayın Sıra No: 523, Seri No: 49, 576 s, Ankara.
- Güneş, S., Savran, A., Paksoy, MY., Koşar, M., Çakılçoğlu, U., 2017. Ethnopharmacological Survey of Medicinal Plants in Karaisalı and its Surrounding (Adana-Turkey). *J Herb Med.*, 8: 68-75.
- Hedge, I., Yaltırık, F., 1982. *Quercus* L., 659-683. Şu eserde (Ed. Davis P. H.), Flora of Turkey and the East Aegean Islands, cilt 7, Edinburgh.
- İlçim, A., Varol, Ö., 1996. Hatay ve Kahramanmaraş (Türkiye) illerindeki bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 3(1): 69-74.
- Kadem, E., 2015. Herdem yeşil meşe (*Quercus* L.) türlerinin bazı morfolojik ve anatomik özellikleri üzerine araştırmalar. SDU Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 103 s.
- Kargıoğlu, M., Cenkci, S., ark., 2010. Traditional Uses of Wild Plants in The Middle Aegean Region of Turkey, *Hum. Ecol.*, 38: 429-450.
- Kasaplıgil, B., 1981. Past and present oak of Turkey. Part 1. *Phytologia*, Vol. 49, No2, 95-146.
- Menitsky, Y.L., 2005. *Oaks of Asia*. Science Pub. Inc., 549 s.
- Kayacık, H., 1981. *Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği*. Cilt II, İ.Ü. Yayın No: 2766, O.F. Yayın No: 287.
- Keskin, M., Alpınar, K., 2002. Kışlak (Yayladağı-Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma, *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 9, 2, 91-100.
- Koyuncu, O., Yaylacı, Ö.K., 2009. Tokur, S., Geyve (Sakarya) ve Çevresinin Etnobotanik Açısından İncelenmesi. *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 16(1): 123-142.
- Kubbealtı Lügâtı, 2011. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Maş Matbaacılık, ISBN: 975 - 6444 - 23 - 3.
- Polat, R., Satıl, F., 2010. Ethnobotanical Investigations at Havran and Burhaniye (Balıkesir). *TÜBA-KED*, 8: 65-100.
- Redhouse, 1979. İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, Redhouse Yayınları, İstanbul.
- Satıl, F., Akçiçek, E., Selvi, S., 2008. Madra Dağı (Balıkesir/İzmir) ve Çevresinde Etnobotanik Bir Çalışma. *Bibad* 1(1): 31-36.
- Simpson M.A., 2000. *Cassell's Latin Dictionary*. ISBN:0-8264-5378-3.
- Stearn, W.T. 1991. *Botanical Latin*. ISBN: 0-7153-8548-8.
- Şenol, F.S, Şekeroğlu, N., Gezici, S., Kılıç, E., Orhan, İ.E, 2018. Neuroprotective Potential of the Fruit (acorn) from *Quercus coccifera* L., *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 42: 82-87.
- Tuzlacı, E., 2011. *Türkiye Bitkileri Sözlüğü*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tuzlacı, E., Erol, M. K., 1999. Turkish Folk Medicinal Plants, Part II:Eğirdir (Isparta). *Fitoterapia*, 70, 593-610.
- Tuzlacı, E., Sadıkoğlu E., 2007. Turkish folk medicinal plants, part VI: Koçarlı (Aydın). *J. Fac. Pharm. Istanbul* 39: 25-37.
- Uğulu, I., 2011. Traditional ethnobotanical knowledge about medicinal plants used for external therapies in Alasehir, Turkey, *Int. J. Med. Arom. Plants*, 1(2): 101-106.
- Uğurlu, E., Secmen, O., 2008. Medicinal plants used in the villages of Yunt Mountain (Manisa-Turkey), *Fitoterapia* 79: 126-131.

Yaltırık, F., 1984. *Türkiye Meşeleri Teşhis Kılavuzu*. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü Yayını, Yenilik Basımevi, İstanbul.

Yaltırık, F. 1988. *Dendroloji Ders Kitabı II Angiospermae (Kapalı Tohumlular) Bölüm I*. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, İstanbul.

Yılmaz, H. 2014. *Quercus* L. S. 338-356. Şu eserde: (Ed. Ünal Akkemik). Türkiye'nin Ağaç ve çalıları. OGM Yayınları, Ankara.